

„APÁM LETT AZ A BIZONYOS JÓ TANÁR”

Minden idők egyik legnagyobb magyar gondolkodója, pedagógiai gondolkodója is, eredményes gyakorló tanár volt. Tanítványai vallottak erről, akiket hódmezővásárhelyi emigrációjában gimnáziumban tanított. A tantárgyi integráció s más reformpedagógiai elképzelések elméleti alapozója pontosan tudta, hiába a professzori szintű tudás, ha nincs út lélektől lélekig, az egyes pedagógustól az egyes tanítványig. Apjára, Németh József, a középiskolai tanárra emlékezik „A jó tanár” című esszéjében, abból az apropóból, hogy Tersánszky Józsi Jenő idősebb korában már, megjelentetett egy cikket, amelyben Németh Józsefről ír, az egyetlen tanárról, aki benne, a rossz tanulóban felfedezte az értéket.

„Tersánszky Józsi Jenő rossz tanulói emlékezésében apám lett az a bizonyos jó tanár, aki tanítványait egyenleg kezel, s a rossz jegyű deákban is meglátja a jót, sőt elő is csalja belőle.”

(A jó tanár)

SZEMELGETŐ

a hazai pedagógiai szakirodalomból

Tóth Albert: A pedagógiai vezetés stílusa (Pszichológia a gyakorlatban 45. sz. 1985.

Zsolnai József—Zsolnai László: Mi a baj a pedagógiával?

Zsolnai József: Nyelvi, irodalmi és kommunikációs nevelés (Tankönyvkiadó 1986/7)

Közelmúltunk néhány pedagógiai vonatkozású könyvére, dolgozatára hívja fel a figyelmet a recenzens. A nevelésben, oktatásban zajló különféle mai vállalkozások, kísérletek, kiderül az ismeretésekből, a 80-as évek hazai reformtörekvéseiből nőttek ki. Jó, ha ez a felismerés tudatosodik bennünk.

A Pszichológia a gyakorlatban című sorozat egyik, a 45. száma érdeklődésünk körébe tarthat. Benne Tóth Albert A pedagógiai vezetés stílusa című tanulmányában (Akadémiai Kiadó, Bp., 1985) egy kiválasztott pedagógiai csoportban azt vizsgálja, milyen nevelői magatartásokkal, vezetési stílusjegyekkel jellemezhetők a pedagógusok, és hogy ezek a sajátosságok milyen összefüggésben vannak munkájuk eredményével, esetleges kudarcaikkal, tevékenységük iskolai, illetve társadalmi értékelésével. Tóth Albert munkájához a K. Lewin, illetve Lippit és White által kísérletileg megalapozott demokrata, autokrata, laissez faire stílust vette számitásba. Vizsgálódásának előfeltételeiben szerepelnek az említett kutatók által megfogalmazott következtetések: mint például az, hogy a „demokratikus vezetésknél jobb a légkör, nagyobb fokú az együttműködés, több a baráti megnyilvánulás, erősebb a csoporttal való törődés, nagyobb mértékű a munka iránti érdeklődés és a munkával kapcsolatos alkotó gondolkodás. Autokratikus vezetésknél rossz a légkör, több az ellenséges megnyilvánulás, az elégedetlenség, nagyobb a függőség, csökken a csoport stabilitása, jelentős a végzett munka, de minimális a munka iránti spontán érdeklődés. A laissez faire vezetési stílus anarchiát, fegyelmezetlenséget eredményez, a csoport tagjai elbizonytalanodnak, keveset és rosszul dolgoznak.” A szemrevételezett pedagógusok körében ezek a típusok nem jelentkeztek tisztán. Tóth Albert a következő nevelői magatartásmodelleket tudta elülöníteni egymástól: kirajzolódott egy olyan csoport, amelyik a konstruktív demokratikus típusú vezetési stílust mondhatja magáénak, egy másik, amelyikben az előbbi társul bizonyos tekintélyelvűsége utaló vonásokkal, egy harmadik tagjai ugyanazt engedékenységre, erélytelenségre utaló vonásokkal párosították, és szerepelt negyedikként egy olyan csoport, amelyben a résztvevők a tekintélyelvű vezetési stílust konstruktív vonásokkal vegyítették, az ötödikbe azok tartoztak, akikre a nem konstruktív, engedékeny, erélytelen típusú vezetési stílus jellemző bizonyos demokratikus vonásokkal, s hatodikként különült el azok közege, akik az ún. nem konstruktív, tekintélyelvű-engedékeny, erélytelen típusba sorolhatók.

Tóth Albert elemzését azzal a megállapítással zárja, hogy az oktatási-nevelési tevékenység színvonalának emeléséhez nagyobb figyelmet kell fordítani a leendő pedagógusok kiválasztására, a képzésükre és továbbképzésükre. Javasolja, hogy a felvételi vizsgákon kerüljön sor azon személyiségjegyek vizsgálatára is, amelyek megléte a jó pedagógus-személyiség formálása, kialakítása szempontjából meghatározó. Fontosnak tartja, hogy ezen túl a tanár- és tanítóképzésben ne csak ismeretek közvetítéséről gondoskodjanak, hanem ügyeljenek a személyiségfejlesztő, a nevelővé, a vezetővé válás folyamataira is. Fejlesszék azokat a képességeket, amelyek szükségesek az eredményes pedagógiai munkában, így például gondoljanak a kommunikatív, metakommunikatív, az empátiára való képesség kialakítására, a konfliktusos nevelési szituációk megoldására való alkalmasságra, az interperszonális kapcsolatok kiépítésének elsajátítására, segítsék hozzá a leendő nevelőket alapos önismerethez, önértékelési, értékelési rendszerhez.

Zsolnai József és Zsolnai László az antik dialógikus formát felelevenítő munkájában, a *Mi a baj a pedagógiával* címűben komplex módon, mindhárom szempontot felvetve közelít korunk pedagógiai problémáihoz. Miközben megfogalmazzák mai nevelésünknek is — s benne az elmúlt évtizedek oktatáspolitikájának és pedagógiai gyakorlatának — kritikáját, felvázolják egy olyan diszciplína körvonalait, amely hozzájárulhatna egy jövőbeli pedagógia elméleti, szaktudományos megalapozásához, ugyanakkor a pedagógiai gyakorlati eljárásokra vonatkozólag is bőséges javaslatokkal szolgálnak a megújulni szándékozó iskolának és a pedagógusoknak. A szerzők felismerve, hogy a pedagógia nem képes kellő mértékben befolyásolni, helyes útmutatásokkal ellátni a nevelés gyakorlatát, s látván, hogy a szakirodalom, miután főként elavult szemléletű, dogmatikus elveket közvetített évtizedeken keresztül, a még oly érdeklődő pedagógusokat is leszoktatta arról, hogy munkájukat az elmélettel is megtámogassák, s a nevelés folyamatában a tudatosságra törekedjenek, hangsúlyozzák, hogy mielőbb szükség volna egy olyan pedagógia (pedagógiai axiológia, ontológia, és episztemológia) kidolgozására, amely az eddigieknél jobban megfelelné a tudományosság követelményének. A közgazdaságtudományra és a jogra utalnak, úgy gondolják, ezek azok a területek, amelyekről igényességet és egzaktásra való törekvést tanulhatna a pedagógia. Fontosnak tartják a pedagógia megújulása szempontjából a pszichológiának és a szociológiának az eredményeit, segítségére lehetnének — mondják — a pedagógiai akciókutatásnak. A szerzők a továbbiakban szemléletváltást követelnek, mind az oktatáspolitikai célok megfogalmazóitól, mind a gyakorlati munkát végző nevelőktől. Heller Ágnes valamint Tordai Zádor nyomán arra ösztönöznek, hogy szakítsunk a pedagógia szélsőségesen kollektivistá gyakorlatával, a különféle reformpedagógiákkal és humanisztikus nevelési módszerekkel egybehangzóan érvelnek amellett, hogy középpontba kell állítani az egyén szempontjait. A nevelőnek tiszteletben kell tartania a gyermek emberi méltóságát. „Olyan pedagógiára van szükség, amely az egyedre, a személyre és az emberi nemre, az emberiségre egyaránt figyel.” Más, már az előbbieken is bemutatott szerzőkhöz hasonlóan Zsolnaiék is összekapcsolják e szemléleti módosulást a pedagógusszemélyiség átalakulásának szükségességével. A jó pedagógus — szerintük — nemcsak tanítani, hanem művelni is tudja tárgyát, neveltjét a tanítás folyamatában nem tárgyként kezeli, hanem partnerének tekinti. S ahogyan van orvosi etika, úgy kellene egy pedagógiai etikai kódex is, amely a pedagógus eszköztárából kiiktatná a büntetést. Zsolnaiék felfogása szerint egyéniségeket, szabad, egészséges lelkületű embereket csak olyan felnőtt nevelhet, aki maga is szabad egyéniség, és tanítványával kapcsolatos magatartását az őszinteség, a hitelesség jellemzi, akinek döntéseit az értékek iránti elkötelezettsége határozza meg.

A szerzők kísérletet tesznek a tanulás lényegének a meghatározására is. „A napi pedagógiai tanulásfölfogás — írják — a mindennapiság szintjén mozog.” Arra hívják föl a figyelmet (ennek ellensúlyozására), hogy a tanulás egységes, az egész személyt, nem csupán lényének részleteit érintő folyamat. A pedagógiai tevékenység leglényegének a fejlesztést tartják, a pedagógusnak az a feladata, hogy feltárja az egyének olyan attribútumait, amelyek befolyásolhatók, amelyek által az egyén változtatható, mozgásba hozható. S mindezt úgy kell megszerveznie, hogy a folyamatban beavatódjék a gyermek is a különféle — egyénre szabott — technikák átadásával, a célok fölmutatásával. A fejlődést előmozdíthatja az önellenőrzés-önértékelés megtanítása is. A személyiségfejlődést azzal a fajta tanítással lehet elérni, amely a gyermek számára az alkotás élményét adja, amelyben konfliktushelyzeteket is átél, megismer, és megtanulja a konfliktusok kezelését.

Milyen kultúrjavakat közvetítsen az iskola? — teszik fel a kérdést. A reprezentatív értékobjektívációk el-sajátítása úgy lehet eredményes, ha azokat szembesítik az ún. kváziértékobjektívációkkal, például a giccsel, áltudománnyal. Szakítania kell az oktatásnak az Európa-centrikus világgéppel. Kedvezően módosíthatja a fejlődő szemléletet a távol-keleti gondolkodás bekapcsolásával, a természetet legyőzni akaró, átalakító európai ember egyre veszélyesebb beállítottságát ellensúlyozhatja a távol-keletinek ökológiai orientációja. A szerzők igen hiányosnak tartják a gyerekek természetismeretét, éppen ezért hangsúlyozzák az élő természettel való közvetlen kapcsolat fontosságát. Helytelenítik a humaniorák háttérbe szorulását, a természettudományos és a humán ismeretek közötti helyes arány megtalálását sürgetik. A művészeti, a szomatikus nevelésnek, valamint a manuális készségek fejlesztését célzó programok bevezetését is szorgalmazzák.

Az ugyancsak Zsolnai József által szerkesztett *Nyelvi, irodalmi és kommunikációs nevelés 1. és 2. osztálynak* szóló tanítási programja (Tankönyvkiadó, Bp., 1986/1987) az előbbieket szellemében ismerteti meg olyan módszereket, amelyekkel a nyelvi-irodalmi-kommunikációs nevelést a személyiség fejlődésének szolgálatába lehet állítani. A Beszédművelés, kommunikáció, illem című fejezet például légzéstechnikai, artikuláció, ritmus, hangsúly, hanglejtés hangerőváltási gyakorlatokat ajánl, s ezekkel a versmondásra kívánja felkészíteni a gyereket. A Zsolnai-féle program versmondás tanítást is tartalmaz, elemzéssel, értelmezéssel egybekötve, egy bizonyos szakszó- és fogalomincs alkalmazásával. Az irodalmi műelemzést célzó ismeretek tanítása, begyakoroltatása mellett a befogadásra mimetikus játékokkal, nonverbális kommunikációs gyakorlatokkal készíti föl már az első osztálytól kezdve a gyerekeket. A játéknak, szerepjátékoknak, szituációs játékoknak, a bábnak a beszédfejlesztésben, a kommunikációs valamint bizonyos szokások, illemszabályok (a kapcsolatfelvétel, a köszönés, a bemutatkozás, a megszólítás, a szándék nyilvánítás, a tudakozódás, az üzenetközvetítés, a szövegalkotás, az élménybeszélés, véleményalkotás, személyek, műveltsorok leírásának) tanításában is nagy szerepet szán. 11

Dobozi Eszter